

УДК 340.5:342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.54>

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ В ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІЙ СИСТЕМІ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ

Козенко О.О.,
*кандидат юридичних наук,
здобувач наукового ступеню доктор юридичних наук,
головний науковий співробітник Наукової лабораторії № 3
Науково-організаційного центру,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID: 0000-0001-7619-484x
e-mail: kozenko.lawyer@ukr.net*

Козенко О.О. Адміністративні процедури в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні.

У статті досліджено поняття “адміністративна процедура” та роль адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні.

З огляду на систематичне вчинення країною-агресором терористичних актів, спрямованих на знищення об’єктів критичної інфраструктури та цивільного населення нашої держави, дослідження питання адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні є доволі актуальним в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації.

Проведено аналіз чинного законодавства України та розглянуто нормативно-правові акти у сфері боротьби, які потребують удосконалення.

Основними нормативно-правовими актами, які було розглянуто стали: постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172 “Про затвердження Правил антитерористичної безпеки”, положення якої передбачають адміністративні процедури. Однак, на сьогодні відсутня норма у чинному законодавстві щодо адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення Правил антитерористичної безпеки; проект Порядок переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції, який на сьогодні втратив чинність. Однак, він відіграв важливу роль та врегулював низку адміністративних процедур, пов’язаних із переміщенням фізичними особами і суб’єктами господарювання товарів до району або з району проведення антитерористичної операції та проект Порядку тимчасового обмеження надання електронних комунікаційних послуг у районі проведення антитерористичної операції, норми якого також врегулюватимуть окремі адміністративні процедури у сфері боротьби з тероризмом.

У підсумку проведеного дослідження акцентовано увагу на тому, що законодавство України потребує оновлення та внесення змін до даних нормативно-правових актів для забезпечення належного рівня національної безпеки, адже рівень терористичної небезпеки на території нашої держави зростає, а заходи щодо усунення терористичної діяльності відсутні.

Ключові слова: процедура, адміністративна процедура, адміністративна справа, тероризм, антитерористична операція, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні.

Kozenko O.O. Administrative procedures in the national system of combating terrorism in Ukraine.

The article examines the concept of ‘administrative procedure’ and the role of administrative procedures in the national system of counter-terrorism in Ukraine.

Given that the aggressor country systematically commits terrorist acts aimed at destroying critical infrastructure facilities and civilian population of our country, the study of administrative procedures in the national system of counter-terrorism in Ukraine is quite relevant in the context of the full-scale armed aggression of the Russian Federation.

The article analyses the current legislation of Ukraine and considers the regulatory acts in the field of combating that need to be improved.

The main legal acts that were reviewed were: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1172 dated 15.10.2024 ‘On Approval of the Rules of Anti-Terrorist Security’, the provisions of which provide for administrative procedures. However, there is currently no provision in the current legislation on administrative or criminal liability for violation of the Anti-Terrorist Security Rules; the draft Procedure for the Movement of Goods to or from the Area of Anti-Terrorist Operation, which has now expired. However, it played an important role and regulated a number of administrative procedures related to the movement of goods by individuals and business entities to or from the area of the anti-terrorist operation and the draft Procedure for Temporary Restriction of Electronic Communication Services in the Area of the Anti-Terrorist Operation, the provisions of which will also regulate certain administrative procedures in the field of counter-terrorism.

As a result of this study, the author emphasises that Ukrainian legislation needs to be updated and amended to ensure an appropriate level of national security, since the level of terrorist threat in our country is growing, and there are no measures to eliminate terrorist activities.

Key words: procedure, administrative procedure, administrative case, terrorism, anti-terrorist operation, national system of combating terrorism in Ukraine.

Постановка проблеми. Терористичні загрози, що постали перед Україною, вимагають забезпечення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом та антитерористичної захищеності об’єктів можливих терористичних посягань, що потребує, у тому числі, належної взаємодії суб’єктів боротьби з тероризмом та приватного сектору. Результатом безперервної роботи з удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні з огляду на постійну зміну характеру терористичних загроз та безпекової ситуації є зокрема, прийняття нових нормативно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом, окремі з яких, у тому числі, стосуються запровадження нових адміністративних процедур.

Метою дослідження є концептуальний аналіз поняття “адміністративна процедура” та дослідження найбільш поширених адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню питання адміністративних процедур, зокрема, тих, що застосовуються у сфері боротьби з тероризмом, присвячені праці таких науковців: Антипенко В.Ф., Бойко І.В., Буханевич О.М., Губерська Н.Л., Ірха Ю.Б., Кузьменко О.В., Леонов Б.Д., Рижов І.М., Ткачов І.В. та інші. Їх наукові роботи безумовно мають важливу науково-практичну цінність та можуть стати чудовим доробком для майбутніх досліджень із відповідного питання. У той же час, наукових досліджень адміністративних процедур саме в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні на сьогодні все ще бракує.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж переходити до розгляду адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні, доцільно проаналізувати поняття “адміністративні процедури”. З цією метою пропонується розглянути його етимологічне та лексичне значення.

Термін “процедура” походить від латинського слова “procedo” – “проходжу, просуваюся” [1, с. 289]. В українській мові відповідний термін з’явився шляхом запозичення його французько-мовної трансформації – “procedure”, що має аналогічне значення [2, с. 156].

Розглядаючи лексичне значення терміну “процедура” його можна визначити його як: офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь [3, с. 63]; порядок, наступність, послідовність у вчиненні відповідних дій для досягнення певного результату [4, с. 185]; офіційно встановлений чи прийнятий за звичаєм порядок, послідовність дій для здійснення або оформлення будь-яких справ [5, с. 470].

У правовій науці під терміном “процедура” розуміють визначений правовою нормою порядок вчинення певних дій чи прийняття рішень у сфері правозастосування. При цьому слово “порядок” є ключовим у такому тлумаченні, оскільки під ним розуміється сукупність послідовно вчинюваних дій та прийнятих рішень, спрямованих на отримання певного результату.

Поняття “адміністративна процедура” за своїм змістом фактично складається із двох термінів – “процедура”, що враховуючи вищезазначене, тлумачиться як порядок вчинення дій з метою досягнення певного результату, та “адміністративний”, як щось пов’язане з управлінням, керуван-

ням або покликане служити, допомагати. Двоє розуміння такої базової категорії адміністративного права пов'язане із існуванням двох типів правовідносин, що виникають у сфері публічного управління. З одного боку, це відносини, які мають управлінський характер, виникають за ініціативою суб'єктів владних повноважень та в яких на приватних осіб переважно покладається виконання певних обов'язків. З іншого боку – відносини з публічною адміністрацією в яких приватні особи реалізують значну частину своїх прав. Такі два типи правовідносин вимагають відмінних принципів і правил для свого врегулювання [6, с. 116-117].

Тривалий час в національному законодавстві було відсутнє єдине та уніфіковане визначення терміну “адміністративна процедура”. У зв'язку із цим, вітчизняними науковцями було запропоновано низку визначень відповідного поняття. Зокрема, на думку Буханевича О.М., адміністративна процедура – це встановлений законодавством порядок розгляду і вирішення адміністративним органом індивідуальних справ, пов'язаних зі зверненням фізичних та юридичних осіб з метою реалізації своїх прав, свобод та законних інтересів [7, с. 128]. Губерська Н.Л. визначає адміністративну процедуру як нормативно встановлений порядок послідовно здійснюваних дій органів публічної адміністрації, спрямованих на прийняття владних управлінських рішень і реалізацію повноважень, не пов'язаних із розглядом спорів або застосування заходів примусу [8, с. 24]. У свою чергу Галуцько В.В. вказує, що адміністративна процедура – це встановлений законодавством порядок розгляду і розв'язання органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [9, с. 224].

Проаналізувавши зазначені визначення можна зробити висновок про те, що адміністративна процедура безпосередньо пов'язана з діяльністю органів публічної адміністрації та являє собою певний порядок дій відповідних органів, їх посадових та службових осіб.

Законодавче визначення поняття “адміністративна процедура” наведено у Законі України “Про адміністративну процедуру”. Так, відповідно до статті 2 вказаного Закону адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення адміністративної справи. У свою чергу під адміністративною справою розуміється справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом. Слід зазначити, що Закон України “Про адміністративну процедуру” до адміністративних органів відносить органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, інші суб'єкти, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації. При цьому до функцій публічної адміністрації законодавець відносить надання адміністративних послуг, здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, вирішення інших справ за заявою особи або за власною ініціативою адміністративного органу [10].

Варто зазначити, що сформоване в національному законодавстві та правозастосовній практиці розуміння адміністративної процедури значною мірою зумовлене впливом німецької доктрини адміністративного права, в якій поняття “адміністративна процедура” та “адміністративний процес” чітко розділені. Так, адміністративно-процедурні норми регулюють переважно порядок вчинення адміністративним органом процедурних дій, прийняття процедурних рішень та адміністративних актів. Тоді як адміністративно-процесуальні норми, у свою чергу, стосуються вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів.

З огляду на різний характер діяльності органів публічної адміністрації, існують відмінні правила її здійснення під час розгляду окремих адміністративних справ та прийняття відповідних адміністративних актів. У зв'язку із цим, адміністративна процедура поділяється на види в залежності від різноманітних критеріїв.

Так, залежно від суб'єкта, який ініціює виникнення правовідносин, адміністративна процедура поділяється на: ініційовану приватною особою (у разі звернення приватної особи до суб'єкта публічного адміністрування із заявою про реалізацію належного їй права або зі скаргою щодо порушення її прав) та ініційовану суб'єктом публічного адміністрування (у разі прийняття суб'єктом публічного адміністрування рішення, вчинення дій, обумовлених здійсненням ним владних управлінських повноважень).

Залежно від кількості суб'єктів публічної адміністрації, які приймають участь в адміністративній процедурі, її поділяють на: здійснювану одним суб'єктом публічної адміністрації; та здійс-

нювану кількома суб'єктами публічної адміністрації (потребує прийняття рішень або вчинення процедурних дій декількома суб'єктами публічної адміністрації).

Залежно від складності правил, які передбачені адміністративною процедурою, її можна поділити на: просту (не потребує залучення до адміністративної процедури інших учасників, заінтересованих осіб, а також додаткового дослідження обставин адміністративної справи; як приклад, державна реєстрація юридичної особи) і складну (існує необхідність залучення експертів, свідків, додаткового дослідження обставин адміністративної справи; наприклад, процедура розроблення проектів містобудівної документації, яка передбачає проведення громадських слухань з метою обов'язкового врахування інтересів громади).

Залежно від наслідків для приватної особи адміністративна процедура поділяється на: правонаділяючу (до прикладу, право отримання пенсії чи субсидії) або правопідтверджувальну (реєстрація речового права на нерухоме майно); правообмежувальну (наприклад, викуп земельної ділянки або нерухомого майна для суспільних потреб) та зобов'язальну (переважно стосується здійснення контрольно-наглядових функцій). Крім цього, залежно від змістовного наповнення адміністративну процедуру можна поділити на: реєстраційну, дозвільну, ліцензійну, контрольно-наглядову, екзаменаційну, експертну, акредитаційну, приватизаційну, із розгляду скарг тощо.

Досліджуючи питання адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні в першу чергу слід звернутися до нещодавно ухваленої Кабінетом Міністрів України постанови від 15.10.2024 № 1172 “Про затвердження Правил антитерористичної безпеки”, оскільки вона є чи не єдиним діючим нормативно-правовим актом у сфері боротьби з тероризмом положення якого передбачають такі адміністративні процедури [11].

Правила антитерористичної безпеки встановлюють загальні обов'язкові вимоги щодо антитерористичної захищеності об'єктів можливих терористичних посягань, визначають методику ідентифікації таких об'єктів, їх паспортизації, а також передбачають здійснення контролю за ефективністю забезпечення антитерористичної захищеності відповідних об'єктів тощо. Вочевидь, такі заходи мають супроводжуватися низкою адміністративних процедур, особливо, якщо мова йде про об'єкти нерухомості, які знаходяться у власності юридичних або фізичних осіб чи використовуються ними на інших законних підставах.

Так, окремий розділ Правил антитерористичної безпеки присвячено порядку ідентифікації об'єктів можливих терористичних посягань, що являє собою процес віднесення об'єкта нерухомості до об'єкта можливих терористичних посягань та визначення його категорії з урахуванням рівнів і видів імовірних втрат відповідно до прогнозованої загрози. При цьому формування прогнозованої загрози та ідентифікація об'єктів, які є власністю юридичних, фізичних осіб або використовуються на інших законних підставах, здійснюється на підставі розпорядження керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України [11]. У даному випадку Антитерористичний центр при Службі безпеки України в розумінні Закону України “Про адміністративну процедуру” фактично виступає адміністративним органом, а відповідне розпорядження про формування прогнозованої загрози та ідентифікацію об'єкта є процедурним рішенням, яке приймається таким органом в ході адміністративної процедури. У свою чергу, адміністративним актом, тобто рішенням або юридично значущою дією індивідуального характеру, що приймається (вчиняється) адміністративним органом для вирішення конкретної адміністративної справи та спрямовується на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб), є висновок комісії за результатами здійснення заходів з формування прогнозованої загрози та ідентифікації об'єкта можливих терористичних посягань, затверджений координаційною групою Антитерористичного центру при регіональному органі Служби безпеки України.

На підставі затверджених висновків координаційна група Антитерористичного центру при регіональному органі Служби безпеки України формує регіональний перелік об'єктів можливих терористичних посягань. Відповідні регіональні переліки, у свою чергу, слугують підставою для формування загальнодержавного переліку об'єктів можливих терористичних посягань, що затверджується керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Відповідно до положень Правил антитерористичної безпеки, протягом трьох місяців після проведення ідентифікації для об'єктів певних категорій передбачається складання паспорта ан-

титерористичної захищеності, який повинен містити відомості про призначення об'єкта, особливості його розташування, основні технічні характеристики, систему захисту тощо та є обов'язковим для врахування під час побудови системи забезпечення антитерористичної захищеності. Важливим етапом встановленої процедури розроблення та затвердження відповідних паспортів є їх обов'язкове погодження з координаційною групою Антитерористичного центру при регіональному органі Служби безпеки України. При цьому в такому погодженні може бути відмовлено із зазначенням мотивів відмови та конкретних пропозиції щодо доопрацювання паспорта [11].

Окремий розділ Правил антитерористичної безпеки присвячено питанням контролю за ефективністю здійснення заходів із забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів можливих терористичних посягань. Такий контроль здійснюється шляхом проведення координаційними групами Антитерористичного центру при регіональних органах Служби безпеки України тактико-спеціальних навчань і тренувань, організацію та проведення яких забезпечує штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України. У разі виявлення недоліків в антитерористичній захищеності об'єкта власнику об'єкта надсилається відповідна інформація із зазначенням конкретних причин та умов, що негативно впливають на антитерористичну захищеність об'єкта та пропозицій щодо їх усунення. Про усунення таких недоліків та вжиті заходи власник об'єкта повинен у місячний строк повідомити штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України та координаційну групу Антитерористичного центру при регіональному органі Служби безпеки України. За невиконання або порушення Правил антитерористичної безпеки уповноважені посадові особи несуть відповідальність згідно із законом [11].

При цьому варто зауважити, що на сьогодні національне законодавство не містить норми, які б передбачали адміністративну або кримінальну відповідальність за порушення Правил антитерористичної безпеки. Водночас, у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України "Про боротьбу з тероризмом" щодо вдосконалення заходів, спрямованих на запобігання тероризму" від 07.03.2024 № 11030-1, яким пропонується встановити адміністративну відповідальність за порушення Правил антитерористичної безпеки та наділити уповноважених осіб Служби безпеки України повноваженням розглядати справи про відповідні адміністративні правопорушення [12]. Варто погодитися із актуальністю цього законопроекту та необхідністю встановлення такої відповідальності, оскільки це дозволить повноцінно реалізувати положення Правил антитерористичної безпеки та належним чином забезпечити антитерористичну захищеність об'єктів можливих терористичних посягань, що сприятиме захисту громадян від терористичних посягань та національній безпеці України загалом.

Розглядаючи адміністративні процедури в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні також варто згадати Порядок переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції, який передбачений статтею 14-1 Закону України "Про боротьбу з тероризмом" [13]. На сьогодні вказаний Порядок визнано Урядом України таким, що втратив чинність, з огляду на втрату його актуальності, проте в період проведення широкомасштабної антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей відповідний нормативно-правовий акт відіграв важливу роль та врегулював низку адміністративних процедур, пов'язаних із переміщенням фізичними особами і суб'єктами господарювання товарів до району або з району проведення антитерористичної операції.

Зокрема, згаданим Порядком передбачалось, що пропуск товарів через лінію зіткнення забезпечувався визначеними підрозділами, що здійснювали державний контроль, із проставленням на контрольних пунктах в'їзду/виїзду та на контрольних пунктах в'їзду/виїзду на залізниці, контрольних постах відміток у контрольному талоні, натурному листі. Переміщення товарів поза межами контрольних пунктів в'їзду/виїзду та контрольних пунктів в'їзду/виїзду на залізниці, контрольних постів було заборонено. Суб'єкт господарювання (власник або уповноважена ним особа), який мав намір перемістити товар, повинен був звернутися із відповідною заявою до Державної фіскальної служби, яка, у свою чергу, направляла подання координаційному центру з питань режиму та економічної діяльності на територіях, прилеглих до смуги безпеки вздовж лінії зіткнення, про прийняття рішення щодо включення такого суб'єкта господарювання до переліків суб'єктів господарювання, які здійснюють переміщення товарів, відповідно до Порядку [14]. Загалом зазначений Порядок встановлював адміністративні процедури щодо переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції фізичними особами і суб'єктами

господарювання, переміщення товарів залізничним транспортом, переміщення товарів до/з гуманітарно-логістичних центрів, переміщення гуманітарних вантажів на тимчасово неконтрольовану територію тощо.

Відповідно до статті 14 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” у районі проведення антитерористичної операції може здійснюватися в установленому Кабінетом Міністрів України порядку тимчасове обмеження надання електронних комунікаційних послуг [13]. Також статтею 115 Закону України “Про електронні комунікації” визначено, що для припинення терористичної діяльності може здійснюватися тимчасове обмеження надання електронних комунікаційних послуг споживачам, що перебувають у визначеному районі проведення антитерористичної операції [15]. Враховуючи зазначене та на виконання доручення Прем’єр-міністра України від 13.02.2023 № 1042/30/1-21 на сьогоднішній день Міністерством оборони України розробляється проект Порядку тимчасового обмеження надання електронних комунікаційних послуг у районі проведення антитерористичної операції, положення якого також врегульовуватимуть окремі адміністративні процедури у сфері боротьби з тероризмом.

Вказаний Порядок покликаний визначити механізм здійснення тимчасового обмеження надання електронних комунікаційних послуг споживачам в районі проведення антитерористичної операції за потреби здійснення таких обмежень з метою недопущення використання таких послуг для проведення терористичної діяльності, а також ефективного використання електронного комунікаційного ресурсу суб’єктами боротьби з тероризмом, підприємствами, що належать до критичної інфраструктури в районі проведення антитерористичної операції. Під тимчасовим обмеженням надання електронних комунікаційних послуг розуміється зупинення надання постачальником (оператором) електронних комунікаційних послуг споживачу на період та в районі проведення антитерористичної операції.

Управління електронними комунікаційними послугами в районі проведення антитерористичної операції пропонується здійснювати оперативним штабом з управління антитерористичною операцією через Національний центр оперативно-технічного управління електронними комунікаційними мережами України. Відповідно до положень проекту акта з моменту прийняття в установленому порядку рішення про проведення антитерористичної операції зазначений Національний центр формуватиме перелік постачальників (операторів) електронних комунікаційних послуг та послуг, які надаються в районі проведення антитерористичної операції, здійснюватиме оповіщення постачальників (операторів) електронних комунікацій про початок, межі та закінчення проведення антитерористичної операції у визначеному районі, а також повідомлятиме споживачів про тимчасові обмеження надання електронних комунікаційних послуг. Також Національний центр надаватиме розпорядження постачальникам щодо замовлення, зміни умов надання та припинення надання електронних комунікаційних послуг в інтересах окремих споживачів в районі проведення антитерористичної операції. Крім цього, Порядком тимчасового обмеження надання електронних комунікаційних послуг пропонується визначити обов’язки, які покладаються на постачальників (операторів) електронних комунікаційних послуг, що надають послуги в районі проведення антитерористичної операції.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, під адміністративною процедурою в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні розуміється визначений законодавством у сфері боротьби з тероризмом порядок розгляду та вирішення справи, яка стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законодавством у сфері боротьби з тероризмом обов’язків, розгляд якої здійснюється уповноваженим на це органом. Значна частина адміністративних процедур в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом в Україні передбачені у Правилах антитерористичної безпеки, які з метою забезпечення антитерористичної захищеності об’єктів можливих терористичних посягань встановлюють загальні обов’язкові вимоги щодо таких об’єктів, порядок їх ідентифікації та паспортизації, а також заходи з контролю за ефективністю забезпечення антитерористичної захищеності відповідних об’єктів. У той же час, на сьогодні законодавством не передбачена відповідальність за порушення Правил антитерористичної безпеки, відтак це питання потребує врегулювання. Також необхідним є затвердження Урядом України Порядку тимчасового обмеження надання електронних комунікаційних послуг у районі проведення антитерористичної операції, положення якого також встановлюватимуть адміністративні процедури у сфері боротьби з тероризмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шкільний словник іншомовних слів / Укладач О. Давидова. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 432 с.
2. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: *монографія*. К: Атіка, 2005. 352 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. (42000 слів). 2-ге вид., випр. Київ: Видавництво «Аконіт», 2005. Т. 3. 862 с.
4. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
5. Юридичні терміни: тлумачний словник. [В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.]; за ред. В.Г. Гончаренка. К.: Либідь, 2003. 320 с.
6. Бойко І.В. Адміністративна процедура – поняття, ознаки і види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* / редкол.: С.Г. Серьогіна та ін. Х.: Право, 2017. Вип. 33. С. 113–122.
7. Буханевич О.М. Поняття та сутність процедури надання адміністративних послуг. *Право і суспільство*. № 5. 2015. С. 126–131.
8. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 34 с.
9. Адміністративне право України: навчальний посібник / [В.В. Галунько, В.І. Курило, С.О. Короєд, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єшук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Савунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.
10. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
11. Про затвердження Правил антитерористичної безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-2024-п#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України “Про боротьбу з тероризмом” щодо вдосконалення заходів, спрямованих на запобігання тероризму: проект Закону України від 07.03.2024 № 11030-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43813> (дата звернення: 07.11.2024).
13. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 07.11.2024).
14. Про затвердження Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2017-п> (дата звернення: 07.11.2024).
15. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 07.11.2024).